

EBÜ't-TUFEYL

(أبو الطفيل)

Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile
b. Abdillâh el-Leysî
(ö. 100/718-19)

En son vefat eden sahâbî.

Uhud Gazvesi'nin cereyan ettiği yıl doğdu (3/625). Bazı kaynaklarda adının Amr olduğu zikredilmekteyse de doğrusu Âmir'dir. Benî Kinâne'ye mensup olduğu için Kinânî nisbesiyle de anılır. Hz. Peygamber'den başka dört halifeden, ayrıca Muâz b. Cebel, Huzeyfe b. Yemân, Abdullah b. Mes'ûd ve İbn Abbas gibi sahâbîlerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Katâde b. Diâme, Zührî, Amr b. Dînâr gibi tâbiiler hadis rivayet etmişlerdir. Hayatının sekiz yılını Hz. Peygamber devrinde geçirdiğini söylemiş, Resûl-i Ekrem'i vedâ hacında Kâbe'yi tavaf ederken gördüğünü bizzat belirtmiştir (Müslim, "Hâc", 257). Hz. Ali'ye yakınlığı ile bilinen Ebü't-Tufeyl yaptığı savaşlarda onun yanında yer almış, Hz. Ali'nin vefatından sonra Mekke'ye giderek hayatının sonuna kadar orada kalmıştır. Anlaşıldığına göre Muâviye döneminde bir görevle onun yanına gitmiş, huzurda bulunan bazı kimselerin Hz. Ali ile yaptıkları savaşlarda Ebü't-Tufeyl'in kendilerine kılıcı ve diliyle çok zarar verdiğini hatırlatmaları üzerine her birine hakettiği cevabı vermiştir. Muâviye kendisine Hz. Ali'ye duyduğu özlemine derecesini sormuş, o da, "Hz. Mûsâ'nın annesi Mûsâ'yı Nil'e bıraktıktan sonra onu nasıl özlediyse ben de o haldeyim, belki ondan da çok hasret çekiyorum" demiştir. Hz. Hüseyin'in kanını yerde bırakmamak için Emevîler'e karşı açılan savaşlarda Muhtâr es-Sekafî ile ön planda yer almıştır. Onun öldürülmesinin (67/687) ardından tarih sahnesinde görülmediği, ancak daha sonra İbnü'l-Eş'as'la birlikte yine Emevîler'e karşı harekete geçtiği söylenmektedir.

Ömer b. Abdülazîz devrine kadar yaşayan Ebü't-Tufeyl 100 (718-19) yılında Mekke'de vefat etti; böylece bütün as-hap arasında en son vefat eden sahâbî olarak tanındı. Bu tarih 102, 104, 107, 108, 110 olarak da zikredilmiştir.

Ebü't-Tufeyl'in *Kütüb-i Sitte*'nin her birinde rivayetleri bulunmakta, on beş rivayeti de Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in sekiz (veya yirmi beş) kadar hadisini ve söylediğine göre Hz. Ali'nin çe-

şitli söz ve haberlerini rivayet etmiştir. Şairlik yanı da bulunan Ebü't-Tufeyl'in şiirlerinden elli beyit *el-Eğâni*'de (XV, 148-156), İbnü'l-Eş'as'la beraber öldürülen oğlu Tufeyl için söylediği bir mersiye de muhtelif kitaplarda bulunmaktadırlar.

Hz. Ali'ye yakınlığı sebebiyle "Şiî" diye de anılan Ebü't-Tufeyl, Hz. Ali'yi daha çok sevmekle beraber Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in faziletini de kabul etmiş, Hz. Osman'ın şehâdetinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve Hz. Ali taraftarlığı sebebiyle Hâricîler'in düşmanlığını kazanmıştır.

Şiî muhaddis Abdülazîz b. Yahyâ el-Celûdî (ö. 332/944'ten sonra) Ebü't-Tufeyl'in hayatına dair *Ahbarü Ebi't-Tufeyl* adıyla bir eser yazmış, Tayyib Aşşâs et-Tûnisî de *Havliyyâtü'l-Câmi'ati't-Tûnisîyye*'de (sy. 10, Tunus 1973) onun hayatını ve şiirlerini incelemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 134; *Müsned*, V, 453-456; Müslim, "Hâc", 257; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 446-447; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 198-199; İbn Kuteybe, *el-Ma'arif* (Ukkâşe), s. 341-342; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XV, 147-156; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 183; İbnü'l-Esir, *İsdu'l-gâbe*, III, 145-146; VI, 179-181; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 467-470; Fâsî, *el-İkdu's-semîn*, V, 87-88; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 82-83; a.m.f., *el-İşâbe*, IV, 113; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (Bulak), II, 91-93; IV, 40-44; Ebü'l-Kâsım el-Müsevî el-Hûî, *Mu'cemü ricâlil-hadis*, Beyrut 1403/1983, X, 42; Sezgin, *GAS*, II, 412; Seyyid Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şî'a*, Beyrut 1981, s. 186; Abbas b. Bekkâr ed-Dabbî, *Ahbarü'l-vâfidin mine-ricâl min ehli'l-Başra ve'l-Küfe 'alâ Mu'aviye b. Ebi Süfyân* (nşr. Sükeyne eş-Şihâbî), Beyrut 1404/1984, s. 25-28.

ALİ OSMAN KOÇUKUZU

EBÜ'l-VAKT

(أبو الوقت)

Ebü'l-Vakt Sedüddîn Abdülevvel
b. İsâ b. Şu'ayb es-Siczî
(ö. 553/1158)**Şahîh-i Buḥârî râvilerinden.**

Zilkade 458'de (Ekim 1066) Herat'a iki mil uzaklıktaki Mâlin köyünde doğdu. Bu sebeple Herevî ve Mâlinî, aslen Sicistanlı olmasından dolayı da Siczî nisbeleriyle anılır. Babası muhaddis ve zâhid Ebû Abdullah İsâ b. Şuayb ona Muhammed adını koymuş, fakat Şeyhülislâm Abdullah el-Ensârî bu adı Abdülevvel diye değiştirdiği gibi, "Süfî zamanı değerlendiren ve gelecek kaygısı taşıma-

yan kişidir (İbnü'l-Vakt)" diyerek kendisine Ebü'l-Vakt künyesini vermiştir. Daha sonra yirmi yıl boyunca Abdullah el-Ensârî'nin sohbetinde bulunan Ebü'l-Vakt onun en kıymetli müridi olmuştur. Babası hadis meclislerine giderken oğlunu da sırtına alıp götürürdü. Henüz yedi yaşında iken Abdurrahman b. Muhammed ed-Dâvûdî'den *Şahîh-i Buḥârî* ile Dârimî'nin *es-Sünen*'ini ve Abd b. Humeyd'in *el-Müntehab*'ını dinlemek için Herat'tan bir günlük mesafedeki Bûşenc'e babasıyla birlikte yaya olarak gidip geldiler. Başta Abdullah el-Ensârî olmak üzere Bîbâ bint Abdüssamed, Külâr diye tanınan Abdurrahman b. Muhammed b. Affif, Ebû Âmir Mahmûd b. Kâsım el-Ezdî gibi Heratlı hocalardan hadis okudu. Yedi yaşında hadis tahsiline başladığı ve hayatı boyunca hadis rivayet ettiği için bazı hadislerin âli* ismine sahip oldu. Bu sebeple şöhreti yayıldı ve rivayet ettiği hadisleri ondan dinlemek üzere çeşitli ülkelerden pek çok talebe gelerek kendisinden faydalandı. Tanınmış talebeleri arasında Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir, Abdürrahim b. Abdülkerîm es-Sem'ânî, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Yûsuf b. Ahmed eş-Şirâzî, Hüseyin b. Mübârek ez-Zebîdî gibi âlimler yer alır. Irak ve Hûzistan'ı dolaşarak Herat, Bûşenc, Mâlin, Kirman, İsfahan, Hemedan, Fars ve Bağdat gibi ilim merkezlerinde verdiği hadis derslerini binlerce talebe yanında tanınmış âlimler ve devlet adamları da dinlemiştir. Bu derslerde *Şahîh-i Buḥârî* başta olmak üzere Abd b. Humeyd'in *el-Müsnedü'l-kebir*'ini (veya *el-Müntehab min Müsnedi 'Abd b. Humeyd*'i), Dârimî'nin *es-Sünen*'ini ve daha başka kitapları ve cüzleri rivayet etti. Nizâmiye Medresesi'nde verdiği derslerde meşhur Arap dil âlimi İbnü'l-Haşşâb da bulunmuştur.

552 (1157) yılında hacca gitmeye karar verdi. Hazırlığını yaparak şevval ayında Bağdat'a gitti. Ancak Vezir Ebü'l-Muzaffer İbn Hübeyre'nin sarayında, kalabalık halkla birlikte vezirin de takip ettiği *Şahîh-i Buḥârî* rivayetini tamamlamadığı için o yıl hacca gidemedi (İbnü'l-Esir, XI, 239). Bir yıl boyunca Bağdat'ta kaldı ve rivayet ettiği bütün eserleri talebelerine okuttu. Ertesi yıl tekrar hacca gitmeye niyetlendiyse de 6 Zilkade 553'te (29 Kasım 1158) Bağdat'ta vefat etti. Ölümü sırasında talebelerinden birinin ısrarla, "Son sözü kelime-i tevhid olan kimse cennete girer" meâlindeki hadisini okuması üzerine Ebü'l-Vakt, "Keş-